

ANADOLU VE KAFKAS MİTLERİNDE ORTAK TANRI KÜLTÜRÜ ÜZERİNE BİR ÖRNEK: FIRTINA TANRISI TEİŞEBA-TEŞUP VE NART SOSRIKO*

Selçuk BAĞLAR**

*Papir ler anar; a a o lan kelimeler a nır; kil
able ler par alanır. Ama mi oloji e arılmı , ha a i nemi
olan me aj, kehribarın i inde kor nan bir b^oce in bedeni
gibi n aman da anır.*

Frank Joseph

A-Hurri-Urartu ve Hatti-Hitit Kültür Havzalarında Fırtına Tanrısı

Anadolu ve Kafkas mitolojilerinde adları günümüze kadar ulaşmış birçok Tanrı vardır ve bu tanrılar bazı özellikleriyle birbirlerine benzerler. Söz konusu bu benzerlik arkeolojik kazılarda elde edilen yazılı kaynaklarla günümüze ulaşan temalar sayesinde anlaşılmaktadır. Biz bu çalışmamızda Huri-Urartu medeniyet havzası ile Hatti-Hitit medeniyet havzalarında iyi tanınan Fırtına tanrısı Teişeba-Teşup ile Kafkas Nart mitolojisinde fırtınalara ve göksel bazı olaylara hâkim bir karakter olarak dikkat çeken Nart Sosriko arasındaki tematik benzerliklere dikkat çekmeyi amaçlıyoruz.

Kafkasya-Anadolu ve Mezopotamya mitolojilerinde görülen tanrılar benzer karakterdedir. Yöresel farklılıklar ve mitolojik anlatılardaki bağlam farklılıkları olsa da, bu halklar benzeşik mitolojik temaları ve benzer tanrısallık panteonları üretmişlerdir.¹

* Bu Bildiri VII. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu'nda Okunmuştur.

** Yüzüncü Yıl Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.

¹ Ekrem Akurgal Anadolu ve Mezopotamya tanrılarının temelinde aynı karakterler olduğunu iddia etmiştir: “Her beylikte değişik bir epithet taşıyan bu tanrılar, özünde birkaç tanrı tipinin yerel çeşitlemeleridir. Bunun gibi Hatti, Luvi, Pala, Hurri, ve Mezopotamya kökenli tanrılar bile başka başka adlarla anılmalarına rağmen birbirlerine koşut tiplerden oluşmaktadırlar.” Bkz. Ekrem Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, TÜBİTAK, Ankara, 2002, s.121-122.

Huri-Urartu ve Hatti halklarının köklerinin Kafkasya'ya dayandığı bilim dünyasınca kabul edilmiştir.² Söz konusu bu halkların arkada bıraktığı mitolojik tekstlerdeki ortak tema ve kahramanların benzerliği dikkat çekmektedir. Bu ortak

Çalışmada kullanılan Nart mitolojilerine ait tekstler daha çok II. Dünya Savaşı'ndan sonra Kafkasya'da Çerkes dili konuşulan bölgeler olan Kabartay-Balkar, Karçay-Çerkes ve Adıgey Cumhuriyetlerinde Şorten Askerbiy, Hadağatle Asker ve Gardenguş Zıramug tarafından yapılan derlemelerle oluşturulan kaynaklardır.⁵

Nartlar ve Nart Sosriko'ya Dair

Nart kelimesinin anlamına dair konuyla ilgilenen araştırmacıların sayısı kadar çok görüş vardır. Ancak kelimenin Kelt dilinde “asker” anlamına geldiği, İç Asya'daki bazı Türk kabilelerinde bu kelimenin bulunduğu ve “asker-savaşçı-yiğit-mert” gibi anlamları barındırdığı iddia edilmektedir.⁶ Çerkes dilinden hareketle bu ismin: nöbetçi, kaynağın bekçisi, muhafızı (Nerit) anlamına geldiği ifade edilmektedir. Ne var ki kelimenin kaynağı ve anlamı hala tartışmalıdır. Bununla birlikte Nartlar Sümer mitolojisindeki tanrı soyları olan Annunakiler, Eski Mısır mitolojisindeki tanrısal karakterler olan Neterler ve Yunan mitolojisindeki Olimpos'un tanrılarıyla eşdeğerdirler.

Yunan mitolojisinde tanrıların toplanma yeri ve merkezi Olimpos dağı iken Nart mitolojisindeki Nartlar'ın merkezi ve toplanma yeri, *Harama Ua ha* (*Harama Tepe i*)dir. Belli başlı Nart tanrıları *Harama Tepe i*'nde yaşarken bir kısmı da yeryüzünde hüküm sürmektedirler. Nart mitolojisinin Fırtına Tanrısı olan Nart Sosriko yeryüzünde hüküm süren Nartlardan birisidir.

Sosriko ismi açıkça kozmik bir isimdir: varlığın sürekliliğinin ifadesi ve var olmanın ifadesi olan bir sözcüktür. Sosriko ismi Çerkes dilinde varlığın şimdi, şu anda ve her anda yeniden ve hep var olması demektir; bu bağlamda, var olan her şey bir Sosriko'dur. Sosriko, varlığın var olmasının ve var kalmasının adıdır.⁷

⁵ Nart kelimesinin Türk dillerindeki anlamlarıyla ilgili olarak bkz. Adilhan, Adiloğlu, Karçay-Malkar Nart Destanları, <<http://nartkaracay.ucoz.com/adiloğlu.pdf>>

⁶ Nart kelimesinin Çerkes ve Kelt dillerindeki anlamlarıyla ilgili olarak bkz. Aytek Namitok, **Çerkeslerin Kökeni I-II**, Kafav Yayınları, Aysel Çeviker(Çev.) Ankara,2003.

⁷ Sosriko isminin Çerkes dilindeki anlamı konusunda bkz. Ber Hikmet, **Adıgece-Çerkesçe-Anlamak ve Düşünmek**, Kuban Yayınları, Ankara, 2006, s. 246-249.

Urartu dönemi bakracından detay: Hayat Ağacı¹²

Nart Sosriko doğmadan kâhinler bir kehanette bulunmuşlardır. Anlatıcılara göre Nart Sosriko'nun doğmasıyla birlikte *Yer n n a ğ ı e i eceklerin adı* kaybolacaktır. Yani kıtlık dönemleri baş gösterecektir.

Nart mitolojisinde adı geçen Nart Sosriko ile Hitit Fırtına Tanrısı Teşup arasındaki ortak noktalardan ilki her ikisinin de kıtlıkla birlikte anılmalarıdır. İkinci ortak noktaları Yeraltı Ülkesine (Ölümler Ülkesine) yaptıkları seyahatlerdir. Son olarak üzerinde durulması gereken ortak noktaları ise her ikisinin de benzer iktidar savaşları vermiş olmalarıdır.

Hurri-Urartu ve Hatti-Hitit Kültürlerinde Fırtına Tanrısı

Hurri-Urartu ve Hatti-Hitit mitolojilerindeki Fırtına Tanrısı karakterine ait eldeki verilerin çok çeşitli olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle Hurri-Urartu dinsel panteonu ve mitolojik karakterleriyle ilgili olarak bölgedeki farklı yerlerde büyük taşlara kazılmış isim listeleri dışında mitolojik tekstlere rastlamak

¹² Hayat Ağacı Nart mitolojisinde Altın Elma Ağacı olarak geçmektedir. Bkz. Şorten Askerbiy, **Nartlar (Kabardey Mitolojisi)**, 1951, Nalçık, s. 355–364.

mümkün değildir. Hali hazırda Hurri-Urartu dinsel panteonunu oluşturan 79 kadar tanrı ve tanrıçanın adları bilinmektedir.¹³

Hurri ve Urartu orijinli Fırtına Tanrısı Teişeba'nın Hitit dinsel panteonuna Teşup adıyla geçtiği genel bir kabuldür. Böylece Kafkasya'dan Anadolu'nun doğusuna, oradan da Anadolu'nun içlerine doğru hareket eden bu tanrı sonraki dönemlerde Hesiodos'un eserlerinde sözünü çokça ettiği Olympos tanrılarına ilham kaynağı olmuştur. Azra Erhat Fırtına Tanrısı Teşup'un Hurri dinsel panteonundan Hititlere geçtiğini, ve giderek Yunan mitolojisine kaynaklık ettiğini ifade etmiştir.¹⁴ Ekrem Akurgal ise: "Hint Avrupalı Hititler din, mitoloji, töre ve örf bakımından büyük ölçüde Hatti etkisinde kalmıştır, Hitit panteonunun büyük bir kısmı Hatti panteonundan alınmıştır" demektedir ve Fırtına Tanrısı'nın aslında Hatti orijinli olduğunu dile getirmektedir.¹⁵ Akurgal'a göre Hattiler Anadolu'da MÖ 2500 ile 2000 arasında tam hâkim olarak yaşamışlar MÖ 2000'li yıllardan sonra ise ülke Hititlerin istilasına uğramıştır. MÖ 2000 ile 1700'lü yıllarda ise Hatti-Hitit beylikler dönemi olarak adlandırılmıştır.¹⁶ Hattilerin Hitit devletinde son zamanlara kadar kendi özgün yapılarıyla yer aldıkları ve yaşlılar meclisince temsil edildikleri yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır.¹⁷ Aynı ilişki mitoloji ve dinsel alan için de söz konusu olmalıdır.

Hatti-Hitit panteonunda oldukça önemli bir tanrı olan Fırtına Tanrısı Teşup, Hurri-Urartu panteonunda baş tanrı değildir. Urartuların baş tanrısı Haldi'dir. Van'daki Meher Kapı yazıtında ilk önce onun adı geçmekte ve en çok

¹³ Günümüz Van ili yakınındaki Zimzim Dağı kayalıklarına yapılan ve Meher Kapı olarak bilinen büyük yazıtta Urartu tanrı ve tanrıçaları adına düzenlenen bir kurban listesi yer almaktadır. Yine Van ili civarındaki Yeşilalç köyü yakınındaki Yeşilalç Kapısı adı verilen yazıtlarda benzer bir liste yer almaktadır. Toplamda 79 adet tanrı ve tanrıça adı ve onlara adanan kurbanların sayıları listelenmiştir. Bkz. Oktay Belli, **Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları**. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998.

¹⁴ Yunan mitolojisinin Hurri'li kökenleri üzerine bkz. Azra Erhat-Sabahattin Eyüboğlu (Çev.), **Hesiodos Eseri ve Kaynakları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1977.

¹⁵ -4(Tw)-2(r)w-1(ü) dik ki, M138.3(ihim)16.3, tiş-4278.08212.33(ğl).9()36.4((1977)23(.)-13.5()TJ99184 0 0

kurban ona adanmaktadır.¹⁸ Fırtına tanrısı Teşup, Hatti ülkesinde ve Hitit devletinde daha merkezi bir yere sahip görünmektedir. Eldeki kaynaklara göre Hitit ülkesindeki Fırtına tanrısı otoritenin ve krallığın kaynağıdır. Yine düşmana karşı girişilen savaşlarda ordunun başında Fırtına tanrısı savaşmaktadır. Hitit kralları otoritelerini ve meşruluklarını Fırtına Tanrısı Teşup'a borçludurlar.

Ne var ki otoritenin kaynağının bir tanrıya dayandırılması ve onun koruyuculuğu altında ülkenin yönetilmesi geleneği sadece Hititler ve Fırtına tanrısı özelinde görülmemektedir. Aynı ilişki eski Mısırda tanrı Horus ile Firavunlar arasında göze çarparken Hurri-Urartu geleneğinde bu ilişki baş tanrı Haldi ile ülkenin kralları arasında göze çarpmaktadır.¹⁹ Otoritenin kaynağının gökler olduğu bu dönemlerde göklerde öne çıkan tanrının da meşruiyetin ve iktidarın kaynağı olduğu görülmektedir.

İktidar Savaşları

Mitolojiler özünde birçok mücadeleyi barındırmaktadır. Bu durum Nart mitolojisi için de söz konusudur. Söz konusu mücadele Nart soyları arasında yaşanır ve belli başlı aileler bazen göklerin, bazen denizlerin, bazen ise dünyaların hâkimiyeti için aralarında kıyasıya mücadele verirler. Bu mücadeleler bazen yakın akraba olan ailelerle yaşanırken, bazı çatışmalar uzak akrabalar olan Ejder Soylu Siyah Adamlara yahut devlere veya cücelere karşı verilmiştir. Yaşanan bu çatışmalar kuşaklar boyunca devam etmiştir.

Anlatıcılar Nart Sosriko'nun bir kayadan doğduğunu ve onun Nartların bilge kadınlarından olan Nart Seteney tarafından büyütüldüğünü anlatırlar. Doğal olarak Nart Sosriko gizlice büyütülmüştür. Nart Sosriko'nun babası bir dönem *Harama Tepe* i'nin tahtında oturmuş Nart Wezırmes'tir. Nart Sosriko babasını

¹⁸Urartu Tanrılarına kesilecek kurban tüzüğünü belirleyen Meher Kapısı kaya yazıtında Tanrı haldi 6 kuzu, 17 sığır ve 34 koyun ile ilk sırada yer almaktadır. Bkz. Oktay Belli, **Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998,s.43.

¹⁹ Hitit Labarnaları (kralları) meşruluklarını Fırtına tanrısı Teşup'a dayandırırken Eski Mısır'da tüm Firavunlar meşruiyetlerini Neter Horus'a borçludular. Öyle ki, eski Mısır'da firavunlara "Horus" da denilmekteydi.

öldürüp *Harama Tepe* inde hüküm sürmek isteyen Nartlara karşı savaştığı gibi ejderhalar ve devlerle de savaşmıştır.

Hikâye'ye göre Ejder Soylu Siyah Adam Nartların meşhur flütünü çalmış bunun üzerine yeryüzünde aniden düzen bozulmuş ve katastroflar yaşanmıştır. Oysa bu flütün yaydığı müzik kesilmemeli ve bu flüt kötü kişilerin eline düşmemelidir. Bir grup Nart, Nart Sosriko'nun rehberliğinde Göksel Ağacın içinden geçip Ejder Soylu Siyah Adamı bulmuş ve onu öldürüp dünyaya yeniden düzeni getirmiştir.²⁰ Nart Sosriko bu uzun yolculuk sırasında diğer Nartların göksel seyahatlerinin kolay geçmesi için her birisine birer demir asa ve birer demir ayakkabı yapmıştır ki, bu nesnelere Nartlar bir yıllık yolu bir ay gibi kısa bir sürede alabilmişlerdir. Bu nesnelere kullanıcısının uçabilmesini sağlamaktadır. Aynı uçabilen ayakkabılara Hatti-Hitit mitolojilerinde de rastlanılmaktadır. İlluyanka efsanesinde Fırtına Tanrısı Teşup'un karısı Hepat yardımcılarının çabuk haber getirmeleri için bu hızlı ayakkabıları giymelerini istemektedir.

Sonunda Nartlar Ejder Soylu Siyah adamı bulmuş onu öldürmüş ve flütü almışlardır.

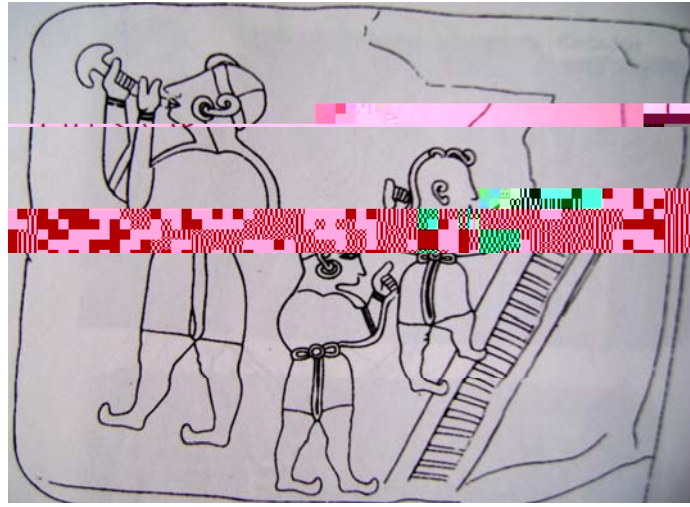
Nart Sosriko ve Dünyada Bereketin Yok Olması

Aslında Nart mitolojisindeki Bereket Tanrısı'nın adı Nart Thağalec'dir. Bununla birlikte dünyadaki bereketin Nart Sosriko ile çok daha temel ve farklı bir ilişkisi söz konusudur. Aynı şekilde Hatti kültüründe Bereket Tanrısı Tarhundaşa adıyla tanınsa da Fırtına Tanrısı Teşup ve oğlu Tlepinu'nun da bereketle ilişkisi söz konusudur. Nart Sosriko'nun bitkilerin verimi ve dünyanın doğurganlığıyla olan ilişkisi sanılandan daha da derindir. Nitekim Nart Sosriko doğmadan önce kâhinler bir bebeğin doğacağını ve o doğduktan sonra dünyada yaşayan Nartların karınlarının artık doymayacağını, var olan her şeyin bereketinin azalacağını ve yaşam kalitesinin onulmaz bir şekilde zarar göreceğini haber vermişlerdir. Nitekim

²⁰Bu flütün Nart Thağalec'e (Bereket Tanrısı) ait olduğu siyah ve beyaz iki kısımdan oluştuğu, dünyadaki düzenin bu flütten çıkan müziğe bağlı olduğu anlatılmaktadır. Bkz. Şorten Askerbiy, *Nartlar (Kabardey Mitolojisi)*, 1951, Nalçik, s.265. Burada aktarılan bir dizi olay Sümer mitolojisinde Gılgamış'ın Göksel Boğayı öldürmesiyle aynı konuları anlatmaktadır.

Nart Sosriko doğduktan sonra her bir Nart'ın tek başına bir kazan darı lapası ve tam bir koyun yemeye başladıklarını ancak yine de doymadıklarını görüyoruz.²¹

Hatti-Hitit mitolojisinde ise kıtlık ile ilgili temalar Fırtına Tanrısı Teşup'un oğlu Tlepinu ile ilgilidir ve onun kaybolması dünyadaki hayatın giderek çekilmesine, bitkilerin ölmesine, canlılığın ve doğumun yok olmasına neden olmuştur. Hem Hatti-Hitit geleneğinde Fırtına Tanrısı hem de Çerkes Nart mitolojisinde Nart Sosriko, bereketin ve yeryüzünde hayatın devam etmesi için gereken düzenin koruyucuları olarak görülmektedir.

Gökyüzüne merdiven dayayarak çıktığına dair mitolojik anlatılara Nart mitolojisinde ve Anadolu kültürlerinde rastlanılmaktadır. (Alacahöyük)

Hatti-Hitit bereket tanrısı Tarhundaş'a Nart mitolojisindeki Nart Thağalec gibi üzüm tohumları ve buğday başakları ile birlikte gösterilmektedir.

²¹ Hadağatle Asker, **Nartlar Cilt 4**, Maykop, 1970, s.211-214.

Kafkas ve Anadolu Mitolojilerinde Ölüler Ülkesine İniş Teması ve Ejderha'nın Öldürülmesi

Ölüler Ülkesine İniş teması Kafkasya ve Anadolu mitolojileri için ortak bir temadır. Mitolojiler bu temaları kendi bağlamlarında ele almakta ve anlatmaktadırlar.

Nitekim Nart Sosriko birçok kere Ejderha ya da Yemnej (kronik kötü) tarafından kaçırılan Nart kızlarını geri getirmek için Ölüler Ülkesine bir kartalın sırtında seyahat etmiştir. Nart Sosriko uzun süre mücadele ettiği Ejderha'yı

boyunca her iki karakterin de başlarından geçen olaylar ana hatlarıyla örtüşmektedir.

Bu yukarıda kısaca değindiğimiz ve Nart mitolojisinde yer alan *ilan, a_ga* ve *kar al* üçlüsü Hatti-Hitit geleneğinde de karşımıza çıkar. Hatti-Hitit Fırtına tanrısı Teşup'un oğlu Tlepinu kızıp ta dünyadan Ölümler Ülkesine geçtiğinde bir yerde bir ağaca, ağacın tepesinde bir kartala ve ağaca tırmanan bir yılanla rast gelir. Vladislav G. Ardzinba *Eski Anadolu Ayinleri ve Mitleri* adlı çalışmasında *Karp Tanrı Tlepin* ile ilgili bölümde söz konusu bu hayvanlar ve ağaç konusunda şunları yazmıştır:

Söz konusu metinlerde evrenin yapısına ilişkin düşüncelerin yansıtılması bağlamında dikkat çeken şudur: evrenin dikey yapısının üç kısmında hayvanlar dünyasının üç temsilcisi görülür: kartal, arı ve yılan. Görünen o ki, arı ve yılan, evrenin dikey yapısının değişik kısımlarına bağlanmaktaydı.²⁴ Burada kartal ağacın üst kısmıyla (yeşil tepesiyle), arı ortasıyla ve yılan da (alt kısmıyla) bağlantılıdır.²⁵

Dünya ağacını yansıtan Hitit mitini esas alarak diyebiliriz ki Hitit mitolojik düşüncesinde muhtemelen yukarı (gökler) dünyası kartal ile, orta (toprak) dünya arı ile, yılan ise alt (yeraltı) dünya ile bağlantılıdır.²⁶

Hurri ve Hatti Mitolojilerinde Hanedan Savaşları:

Hurri ve Hatti mitolojilerindeki hanedan savaşlarıyla ilgili tekstler ana hatlarıyla Kafkasyalı özelliklerini korumuştur. Kafkas Nart mitolojisinde her zaman varlığını hissettiren hatta mitolojinin ana temalarını oluşturan hanedan savaşları Hurri kökenli Kumarbi efsanesinde göze çarpmaktadır. Buna göre Allalu,

²⁴ Vladislav Ardzinba, *Eski Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, KAF-DAV Yayınları ,Orhan Uravelli (Çev.) Ankara, 2010, s.117.

²⁵ Vladislav Ardzinba, *Eski Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, s.118.

²⁶ Vladislav Ardzinba, *Eski Anadolu Ayinleri ve Mitleri*, s.119. Ayrıca bkz. Ahmet Ünal, *Hitit Devrinde Anadolu II*, Areeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,2003. Ardzinba'nın Hatti-Hitit mitolojisine ait tespitlerine koşut olarak Çerkes Nart mitolojisinde Hayat Ağacı'nın üç farklı şekilde ve yerde anlatıldığını görüyoruz. İlki, ilk kuşak Nartlar döneminde bereket tanrısı Nart Thagalec tarafından Altın Elma Ağacının yetiştirilmesi bölümünde, ikincisi Nart Sosriko'nun (v Nae

Anu ve Kumarbi gökte dokuzar yıl hüküm sürerler. Biri kral iken bir sonrası onun hizmetçisidir ve hizmetçi beyini tahttan indirir, yerine kendisi oturur. Tahtı en son ele geçiren Kumarbi'dir; ne var ki onun iktidarı da oğlu Fırtına tanrısı Teşup'un tehdidi altındadır.²⁷

Konuya eğilen bazı araştırmacılar bu üçlünün yani Allalu, Anu ve Kumarbi'nin Yunan mitolojisindeki Uranos, Kronos ve Zeus ile olan yakınlığını fark etmişler ve Yunan tanrılarının hikâyesini erken dönemde anlatan Hesiodos'un Hurri kültüründen beslendiğini iddia etmişlerdir.²⁸

Yunan mitolojisinde Kronos, Uronos ve Zeus Hurri-Hatti mitolojisinde ise Anu, Alalu ve Kumarbi arasında geçen iktidar savaşları her zaman gökyüzündeki iktidarı ele geçirmek için verilmiş savaşlardır. Kafkas Nart mitolojisinde de sözü edilen bu iktidar savaşları Nart mitolojisinin özünü de oluşturur. Gökyüzündeki *Harama Tepe* i'nde yaşayan Nart Nesren Jak'e, Nart Mar, Nart Mariko, Nart Wezirmes, Nart Aşe, Nart Peniko ve Nart Jilahsten²⁹ gibi karakterlerin neredeyse tamamı *Harama Tepe* i'ndeki iktidarı savaşarak ele geçirmişlerdir. Bir kısmı tahtta hüküm sürerken çeşitli entrikalarla öldürülmüşler ve onların intikamını almak arada bıraktıkları oğullarına kalmıştır. Bu karakterler iktidarları boyunca Nart ulusunu devlerin, cücelerin ve ejderhaların saldırılarından da korumuşlardır. Bu savaşlara Nart mitolojisinin Giganthomakia'sı³⁰ demek yerinde olacaktır.

Söz konusu olan bu savaşların kesintisizliği nedeniyle ki hanedana ait yeni doğan erkek çocukları gizlice büyütülmüşlerdir. Bundan amaç erken dönemde öldürülmelerinin önlenmesidir. Nitekim Hurri mitolojisindeki Kumarbi'de tahtı oğlu Teşup'a kaptırdıktan sonra bir kayadan çocuk sahibi olmuş onu gizlice büyütülmüştür. Yine Nart Sosriko'da bir kayadan doğmuş ve gizlice büyütülmüştür.

²⁷ Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu II**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, s.176.

²⁸ Bkz. Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu II**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003. Ne var ki Hesiodos bir Pelasg'dır ve hem Pelasg hem de Trak-Frig halklarından da etkilenmiş olmalıdır. Pelasg ve Trak-Frig kabileleri ise Anadolu'ya Balkanlar yoluyla giren ikinci bir Kafkas kabileler zinciridir (İlki Anadolu'ya doğudan gelen Hurri -Hatti Kafkas halklarıdır.). Pelasg ve Thrakeslerle ilgili bkz. Aytek Namitok **Çerkeslerin Kökeni II**

Kimi düşünürler bu savaşların iyi ile kötünün, aydınlık ile karanlığın arasında yaşanan savaşlar olduğunu iddia ederek durumu rasyonalize etmektedirler. Oysaki yaşanan bir iktidar savaşıdır ve kimin “iyi” kimin “kötü” olacağına kazananlar karar vermiştir. Gerçekte “iyi” ile “kötü”nün mücadelesi yaşanmamaktadır. Yaşanan, hayatın tanrılar tarafından yeni başlatıldığı bir bölgede (yani dünyada) iktidarın kimin elinde olacağını kavgasıdır. Savaşan tarafların hepsi de tanrı soyundan gelmekte ve en az diğerleri kadar gökleri yönetme hakkına sahip olmaktadır. Tüm bu savaşlar boyunca amansız mücadeleler veren Tanrılar, devler, ejderhalar ve diğer yaratıkların hepsi Tanrı soyundan gelen ve farklı araçlarla silahlanıp iktidar için savaş veren taraflardır. Savaşın doğası gereği iki tarafta acımasız, hilebaz, korkak veya cesur olabilmektedirler. Bize göre dünya mitolojisi, iyi ile kötünün mücadelesini anlatmaktan çok, savaşı kaybettiği için “kötü” sayılan tanrılar ile savaşı kazandığı için “iyi” oldukları varsayılan tanrıların mücadelesini anlatmaktadır.

Hurri kökenli Kumarbi efsanesi ile Hatti kökenli İlluyanka efsaneleri Fırtına Tanrısı Teşup’un başkahramanlarından sayıldığı anlatılardır. Hatti kökenli olan İlluyanka efsanesi iki nüsha halinde elimize geçmiştir. Bu efsaneye göre İlluyanka adlı yılan Fırtına Tanrısı’nı yenilgiye uğratmıştır. Fırtına tanrısının yardım çağrılarına yalnız koruyucu Tanrıça İnar karşılık vermiş ve bir hile düşünmüştür:

“Bir ziyafet veriyorum, sen de gel ve ye!’ Yılan (çocuklarıyla birlikte) geldi; yediler, içtiler. Tüm içki kaplarını boşalttılar ve doydular. (Sarhoşluktan) kovuklarına geri dönecek halde değildirler. Hupaşıya geldi ve yılanı bir iple bağladı. Fırtına Tanrısı geldi ve Yılanı öldürdü. Tanrılar onun yanındaydılar.”³¹

Efsanenin ikinci nüshası biraz daha ayrıntılıdır ve olaylar biraz daha heyecanlı anlatılır. Buna göre yılan, Fırtına Tanrısı’nı sadece yenmekle kalmaz, aynı zamanda onun kalbini ve gözlerini de alır götürür. Yitirdiği uzuvlarını geri alabilmek için Fırtına tanrısı bir hileye başvurur: Fakir bir kimsenin kızıyla evlenir ve ondan bir oğlan çocuğu edinir. Oğlan büyüyünce onu yılanın kızıyla evlendirir

³¹ Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu**, s. 172.

ve böylece düşmanıyla akrabalık ilişkisi kurar.³² Bu akrabalık ilişkisi sayesinde Fırtına Tanrısı tekrar kalbine ve gözlerine kavuşur. Yeniden bir savaş yaşanır ve bu kez Fırtına Tanrısı savaşı kazanır.

Bu anlatılarda karşımıza çıkan temel veriler Nart Sosriko için de söz konusudur. İlk Nart Sosriko'nun da Hatti koruyucu tanrıçası İnar gibi bir koruyucusu vardır: Nart Seteney. Nart Seteney Sosriko'yu yetiştiren, büyüten, savaşmayı ve silah kullanmak dahil bir savaşçı tanrıya gereken her şeyi öğreten kadındır. Dahası Nart Sosriko yaşadığı büyük savaşların hepsini Nart Seteney'in yardımları ve silahları sayesinde kazanmıştır. İkinci olarak Fırtına Tanrısı Teşup gibi Nart Sosriko da her zaman "k rna "dır. Nart Sosriko devleri, ejderhaları ve diğer düşmanlarını her zaman hile ile yenmeyi başarmıştır. Hatti'li Teşup ta yılan İlluyanka'yı hile ile alt etmiştir. Üçüncüsü Nart Sosriko (ve diğer Nartlar) ile savaşan karakterler hemen her zaman Nartlardan bir şey almışlardır. Bazen Nartların kızlarını, bazen Nartların bitki tohumlarını, bazen de dünyayı bir düzende tutan flütü. Öyle görülüyor ki bu düşmanlar da Nart halkı gibi bir düzen kurmak ve çoğalmak eğilimindedirler. Ancak temel ihtiyaçları olan kadın, bitki tohumları ve düzenin sağlayıcısı olan flüt onlarda yoktur. Hatti efsanesinde ise Fırtına Tanrısının gözü ve kalbi alınmıştır. Dördüncüsü ki, bu özellik Yunan mitolojisinde de göze çarpar: Nart mitolojisindeki ve Hatti-Hurri mitolojisindeki düşman karakterler aslında bir şekilde uzaktan da olsa akrabadırlar.³³ Yahut ta bazı durumlarda şölenlerde ve davetlerde karşılaşırlar. Aralarında sosyal ilişkiler mevcuttur. Nitekim Hatti mitolojisinde yılan İlluyanka'nın bir şölene davet edilmesi gibi, Çerkes Nart mitolojisinde de Ejder Soylu Siyah Adam böyle bir şölen ve kız isteme seremonisinde göze çarpmaktadır..³⁴

³² Ahmet Ünal, **Hititler Devrinde Anadolu**, s.172

³³ Zeus'la iktidar için amansız savaşlar veren Titanların babası da aynı zamanda Zeus'un babasıdır.

³⁴ Bkz. Şorten Askerbiy, **Nartlar (Kabardey Mitolojisi)**,s. 265-282.

Nart Sosriko'nun Ölümü:

Nart Sosriko'nun öldürülmesi de temelde Nart soyları, devler ve diğer antropomorfiklerin aralarında yaşanan güç mücadelesinin bir sonucudur. Daha önce de değindiğimiz gibi, birçok Nart soyu iktidar için aralarında mücadeleler vermişlerdir. Nart Sosriko da kendisi ve ailesi için tehlikeli gördüğü kişilerle savaşmış ve onları...

ö d e l e r v e o N r S o 1 3 . () - 2 1 . l s 7 . ü n v h 3 1 . () - . ü e s ı 1 6 (n) - 2 . u z n g

SONUÇ

Hurri-Urartu ve Hatti halklarının Kafkasyalı kökenleri göz önüne alındığında, Hititlerin Anadolu'ya geldiklerinde bu gün elimize geçen mitolojik anlatıların (ve tanrıların) büyükçe bir kısmını hazır buldukları açıktır. Bunun belki de en büyük delili Hititlerin hazırda buldukları tüm tanrıları olduğu gibi korumalarıdır. Öyle ki Hititlere bu nedenle "Bin Tanrılı" denilmiştir. Hititlerin tanrıların isimlerini aldıkları Anadolu halklarından mitolojilerini de aldıkları düşünülmelidir. Nitekim Hurri-Hatti halkalarından devraldıkları mitolojilerin tamamı tematik olarak Kafkas Nart mitolojisiyle örtüşmektedir. Mitolojik anlamda antik Anadolu mitolojisi Kafkas mitolojisinin bir uzantısı, devamı ve parçasıdır.

Bu ilişki özellikle Fırtına Tanrısı Teişeba-Teşup ve Çerkes mitolojisinde Nart Sosriko özelinde dikkat çekici bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak, daha ele alınmamış Güneş Tanrısı, Denizler Tanrısı, Bereket Tanrısı, İkiz Tanrılar, Baş Tanrılar, Ana tanrıçalar ve giderek panteonun tamamı söz konusudur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz tematik uyuma ve benzerliğe rağmen, Çerkes Nart mitolojisi temelde dinsel bir metin olmadığı gibi bilinen hiçbir dönemde Kafkas Nart mitolojisi ve bize tanıttığı Nart'lar dinsel bir öğretinin ögesi değildir. Nart mitolojisinin dinsel bir öğreti ve Nartların da bildik pagan Tanrılar olarak algılanmamalarına karşılık, yine Kafkasyalı orijinlerini açık eden Huri-Urartu ve Hatti halklarının aynı temalarla sahip oldukları antropomorfiklerin aynı zamanda o halkların dinlerinde tanrılar olarak anılmaları ilginçtir. Mitolojinin Kafkasya'da yaşatılan örnekleri her zaman din dışı kalmayı başarmış olmasına rağmen, Kafkas kültür havzasından çıktığı en erken dönemlerden itibaren mitolojik temaların aynı zamanda dinsel metinler haline gelmesi ve zamanla rahip sınıfı, dini hiyerarşisi, şeriatı ve tefsircileri ile tam teşekküllü Anadolu dinlerinin ortaya çıkması ilginçtir.

Bu bağlamdan olmak üzere, aslında Çerkes Nart mitolojisindeki aktarımıyla hayli güncel ve sıradan bir kahramanmış, gibi görünen Nart Sosriko'nun bir kısım özellikleri Anadolu'da ki Fırtına Tanrısı'nın özelliklerine benzemesi, Fırtına Tanrısı'nın Huri-Urartu kültür havzasında ilk üç tanrıdan birisi olması dahası Hitit örneğinde olduğu gibi krallığın meşruiyet kaynağı ve bir imparatorluğun en başat tanrısı olması baş döndürücü bir dönüşümdür.

Yine de Nart Sosriko'nun Fırtına tanrısı Teişeba-Teşup ile olan benzerliği Nart mitolojisindeki diğer karakterler ile Anadolu ve Mezopotamya'nın pagan tanrıları arasında yapılacak yeni tematik okumaların önünü açmaktadır.

Urartu-Hatti Tanrısı Teişeba-Teşup

An Example of Common God Culture in Anatolian and Caucasus Myths: Storm God Teişeba-Teşup and Nart Sosriko

There are many Gods in Anatolian and Caucasus Mythologies whose names have reached until today and some aspects of these Gods are pretty much alike. These similarities have reached today thanks to themes obtained in written resources during archaeological digs. This study aims to highlight some thematic similarities between Storm God Teişeba-Teşup and Nart Sosriko character who is a dominant character of Caucasus Nart Mythology in terms of storms and meteorological events who are the well known in Huri-Urartu and Hatti-Hitit civilization basins

Gods seen in Caucasus-Anatolian and Mesopotamia mythologies have similar characters. Although there are some local differences and context differences in mythology narration, these communities have generated similar mythological themes and God pantheons

It is accepted by the science community that the roots of Huri-Urartu and Hatti communities date back to Caucasia. The common theme and characters of these communities' mythological texts are subject to attention. One of these common characters is Teişeba-Teşup who is accepted as Storm or weather God. The most comprehensive texts regarding Storm God Teişeba-Teşup are Hitit texts. The general belief is that this God has been transferred to Hittites from Hurrie culture. Similarly, Hittites are strongly effected from the culture and religion of Hattie who are the owner of the lands they conquered. It has been illustrated that the myth called Illuyanka is transferred to Hittites from Hatties and the source of the text called Kumarbi is Hurries.

It is possible to claim that religious pantheons and mythological narrations of Hittites which is an Indo-European community are nourished to a considerable extent by Caucasian communities such as Hattie and Hurrie. It has been proved

that God names on bas reliefs found in Çorum Yazılıkaya are in Hurrite language. Taking this fact into consideration, it would be a rational attempt to compare themes of Storm God Teişeba-Teşup who is from Hurrite-Urartu and Hattite-Hittite culture basin with Nart Sosriko of Caucasus Mythology.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem, **Anadolu Kültür Tarihi**, TÜBİTAK, Ankara, 2002,
- BER, Hikmet, **Adıgece-Çerkesçe- Anlamak ve Düşünmek**, Kuban Yayınları, Ankara, 2006.
- NAMİTOK, Aytek, **Çerkeslerin Kökeni I**, KAF-DAV Yayınları, Aysel Çeviker (Çev.) Ankara, 2003.
- NAMİTOK, Aytek, **Çerkeslerin Kökeni II**, KAF-DAV Yayınları, Aysel Çeviker (Çev.) Ankara, 2003.
- ASKERBİY, Şorten , **Nartlar (Kabardey Mitolojisi)**, Nalçık, 1951.
- ASKER, Hadağatle, **Nartlar Cilt 4**, Maykop,1970.
- BELLİ, Oktay, **Anzaf Kaleleri ve Urartu Tanrıları**. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul,1998.
- ERHAT, Azra-EYÜBOĞLU, Sabahattin, **Hesiodos Eseri ve Kaynakları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (Çev.), Ankara, 1977.
- ASMAN, Jann, **Kültürel Bellek**, Ayrıntı Yayınları, Ayşe Tekin (Çev.), İstanbul,2001.
- ÜNAL, Ahmet **Hititler Devrinde Anadolu II**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÇÜNATIKO, Met, Yusuf İzzet, **Kafkas Tarihi II**, Kaf-Dav Yayınları, Doğan Erdin (Çev.), Ankara, 2009.

